

ПРОГРАМА ЗА
РАЗВИТИЕ НА
СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони
„Европа инвестира в селските райони”

СДРУЖЕНИЕ „МИГ САМОКОВ“

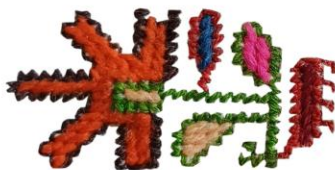
гр. Самоков, 2000, ул. „Македония“ № 34, e-mail: mig_samokov@abv.bg

Изследване на самоковската шевица като носител на безценно национално културно наследство от територията на МИГ Самоков

Август 2025 година

Самоковската шевица – традиция, техника и символика

Съдържание

Самоковската шевица – живата памет на българската традиция	4 стр.
Исторически контекст	5 стр.
Материали и начин на изработка	6 стр.
Видове бодове	7 стр.
Самоковската шевица – изкуство, символика и влияния	18 стр.
Мотиви и символика	18 стр.
Цветова гама	27 стр.
Функционалност и приложение	29 стр.
Самоковската шевица днес	33 стр.
Ани Йовева и приносът ѝ в популяризирането на самоковската шевица	36 стр.
Къде в Самоков могат да се видят автентични шевици?	38 стр.
Заклучение	40 стр.

Самоковската шевица – живата памет на българската традиция

Самоковската шевица е неразделна част от богатото културно наследство на България и представлява своеобразно художествено изразяване на народния дух, ценности и естетически възприятия. Тя е не просто декоративен елемент, а изкусно изработена композиция, в която са закодирани послания за вяра, плодородие, благополучие и защита от зли сили. Векове наред тя е украсявала традиционното облекло на жените в Самоковския край, като същевременно е служила и като отличителен белег на местната култура. Шевицата разказва историята на общността, носи белезите на времето и промените, настъпили в обществото, като същевременно запазва духа на миналото.

Самоков е известен не само с художествените си традиции, свързани с иконописта и резбата, но и с майсторството на жените в изработката на сложни и детайлни бродерии. Шевиците от този край се отличават със своята специфична композиция, цветове и символика. Предавана от поколение на поколение, тя представлява своеобразен ритуал на приемственост, в който младите момичета се учат на тънкостите на бродерията още от детска възраст. В много случаи самоковската шевица е служила като визуален разказ за социалния статус, семейното положение и дори региона, от който произхожда една жена.

Изследването на самоковската шевица разкрива сложна символика, в която преобладават мотиви, вдъхновени от природата и космоса. Геометричните фигури, стилизираните растителни и животински елементи, както и сложните им комбинации носят закодирани послания за здраве, щастие и плодородие. Цветовете, използвани в шевицата, също не са случайни – червеното символизира живота и енергията – също така предпазва от зли сили, бялото – чистотата и невинността, а черното – стабилността и защитата. Специфичните цветове и композиции варират в зависимост от предназначението на везбата – дали е за всекидневно облекло, празнични носии или ритуални обреди.

С течение на времето самоковската шевица се адаптира към новите тенденции и стилове, но въпреки това остава вярна на своите корени. Днес тя се използва не само в традиционните носии, но и в съвременния дизайн на облекла, аксесоари и

интериорни елементи. Популярността на етно-мотивите в модата доведе до възраждане на интереса към традиционната бродерия, като все повече дизайнери черпят вдъхновение от автентичните български шевици.

В този доклад ще разгледаме произхода на самоковската шевица, характерните мотиви и символика, техниките на изработка, както и съвременната ѝ роля в модата и културата. Ще се опитаме да проследим как тя еволюира през годините и как продължава да бъде жив символ на българската идентичност. Запазвайки своята красота и традиция, самоковската шевица остава безценна част от нематериалното културно наследство на България.

Исторически контекст

Самоков и региона имат дълбоки исторически корени, които го превръщат в значим културен и икономически център на България още от Средновековието. В османския период градът се утвърждава като едно от най-важните занаятчийски средища на Балканите, благодарение на богатите си природни ресурси, умелите майстори и оживената търговия. Добивът и обработката на желязо, развитието на иконопицата, дърворезбата и златарството, както и художествената везба са само част от занаятите, които процъфтяват тук. Самоков не само снабдява цялата Османска империя с висококачествени железни изделия, но и се превръща в средище на културен обмен между различни етнографски групи, които оставят своите следи в местните художествени традиции. Благодарение на географското местоположение на Самоков, климатът е планински и има добри условия за развитие на животновъдството и по-специално овцевъдството. Качествената вълна е в основата на създаването на здрави платове и тънки конци за везбарството. Същият този климат не позволявал отглеждането на копринени буби и заради това в региона не е застъпено производството на копринени платове и конци – каквото е използвано в редките случаи на употребата им е било закупувано от еврейски търговци. Памук също не е отглеждан, но за сметка на това ленът и конопът са били основни култури за производство на тъкани и облекла. Растителното богатство на Самоков способства за намиране на точните корени и билки за багрение на вълнените нишки, докато се появяват химическите багрила и ги заменят, като с това си отиват и нежните прирадни багри, а се

появяват наситените и ярки цветове. Ленените платна са използвани без да бъдат багрени. В по-близки до нас времена само за някои ръкави или дантели се е ползвала синка за оцветяване.

Материали и начин на изработка

Самоковската шевица се създава с изключително внимание към детайлите и използва традиционни материали, характерни за българското народно творчество. Основните компоненти включват:

- **Конопени, ленени и памучни платна** – служат за основа на везбата. Ленът и конопът са местни растения, предпочитани заради здравината си и заради това, че са го добивали и обработвали сами в домашни условия. Памукът осигурява по-мека и лесна за работа текстура, но не се отглежда в самоковско. Купуван е и е използван само за участъците на облеклото, които са на показ – пазви, ръкави и поли на ризи. Да се ушие риза изцяло от памучно платно в миналото свидетелства за добро обществено положение и богат род. Постепенно, обаче памучните тъкани изместват останалите и се налагат като основен материал за изработката на долно облекло. В някои случаи се използват и смеси от двата материала, за да се постигне баланс между устойчивост и удобство – така нареченото “мелезно” платно, то е използвано за кърпи – месали, с които са покривали нощовите и са завивали хляба.
- **Вълнени “тканичета”** – специално тъкани ивици от червена вълнена прежда, с ширина 5 до 7 см. Изработвани са специално за бродерия и пришиване на пазвите и ръкавите. Също такава платно, но с ширина около 20 см е използвано за бродерия и пришиване върху ръкавите на сукмана.
- **Вълнени и копринени конци** – Жените сами обработвали вълната – пране, разчесване, предене и багрене с различни багрила. Нишките за бродиране се изтегляли ръчно, след това се “престъргвали” с игла, за да бъдат по-равномерни и да няма тънки и удебелени места. Вълнените конци са традиционно багрени с естествени растителни бои от местен произход, които придават богат, земен цвят на шевицата. Жълтия цвят се получава от млечка, зърнастец, жълт кантарион, еньовче; синят – с купено от пазара

синило – индиго на кристали; зеленият – като първо се боядисва вълната в жълто, а след това се топи в синило; червеният цвят се получава от плодовете и корените на растението брош; кафяво дават зелените кори на орехите. Всички цветове се добиват на око – няма точни рецепти. По-късно с индустриализацията се появяват химическите багрила и цветовете на конците стават по-ярки и наситени. Също така започват да внасят машинно изпледени и багрени конци от Испания – наричат ги „шпаня” и да бродират с тях. Копринените конци са по-рядко срещани и се използват в по-старите ризи, както пише Павлина Митрева в своята книга „Самоковската везба”. Те също са били купувани от търговци.

- **Игли за бродерия** – изборът на игли варира в зависимост от техниката на везане. За бродерия върху памучни платна се използват къси игли с голямо ухо и тъп връх, за да не нараняват нишките на платното. За везане върху дебелото платно на сукмана се използват игли с остър връх. Ажурните техники на бродерия изискват работа с по-дълги игли, като предварително се изнищават нишки от платното и то се обтяга на гергеф.
- **Гергефи** – въпреки че не са задължителни, те спомагат за равномерно опъване на тъканта и улесняват процеса на бродиране, особено при по-фини детайли. По-голямата част от българската бродерия, в това число и самоковската, се прави на ръка, но в определени случаи се налага използването на гергеф. Бродираните ивици на ръкавите на венчалните ризи са везани с ажурен бод, който налага и двете ръце да участват в процеса, нужно е конеца – обикновено копринен, да се води стегнато и платното да бъде добре опънато. Шевиците по марамите на невестинското забраждане също са работени с гергефи. За използването на гергеф в самоковската везба свидетелства и запис на народна песен от с. Говедарци.

Видове бодове

Самоковската шевица включва разнообразие от бодове, всеки от които придава специфичен облик и структура на везбата. Характерът на тази везба е еднолицев и плосък. Има свидетелства, че се е бродирала от опаквата страна на платното,

но дори да е било така, този начин отдавна не се практикува. Много по-важно е как ще изглежда лицевата страна на бродерията. Използвани са голямо количество различни бодове – около 25, повечето от които са достигнали до нас само в старинните образци, без да знаем как точно са бродирани. Тъй като по времето, в което са везани тези шевици не е имало точно формулирани правила, които да важат за бодовете, знанието за тях се е предавало в домашна обстановка, а везбарките са се стараели да вложат и нещо свое или не са усвоили добре някой от сложните бодове – се появяват техни вариации. И все пак е имало едно правило, което поради спецификата на времето са спазвали всички – да пестят максимално конците. Винаги от опаквата страна на бродерията конците вървят по най-краткия път до следващия бод. Не се допуска връзване на възел, защото според поверието се завръзва късмета на човека, за който е предназначена везбата. Не се допускат от опаквата страна и големи прескачания на конец от фигура до следващата – това има три недостатъка: загуба на конец, лош вид на бродерията от опаквата страна и предпоставка за лесно разкъсване на висящите конци и разшиване на шевицата. Павлина Митрева е описала доста подробно бодовете в книгата „Самоковската везба”, но за съжаление схематичното им представяне не е достатъчно ясно за хора, които искат да се научат да ги изпълняват. В съвременната бродерия се използват около десетина от тези бодове. Няма точно установена терминология за наименованията им. В много части на България един и същи бод има различни имена. Много от тях погледнати от лицевата страна на платното изглеждат еднакви, но като изпълнение и цялостен ход на конца от двете страни на плата, са различни и имат своите точни места за използване. Например полегатият бод и пълнеж бода в самоковската везба изглеждат по един и същи начин от лицевата страна, но се работят по различен начин. Ако имаме да правим дълъг ред – по ръкави и поли, се използва полегатия бод, ако обаче пълним дадена фигура – ползваме пълнеж бода.

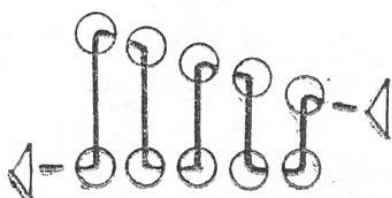
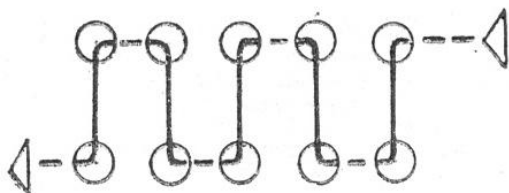
Големите шевици върху ръкавите на самоковските венчални ризи са изпълнявани първо с контур – снован бод с тъмно кафяв конец, а после са запълвани с цветни конци с пълнеж бод.

В следващите страници са приложени илюстрации на бодовете в самоковската везба, показани от П. Митрева с техните местни названия, като към тях можем да добавим и още един ажурен бод, който не е описан.

а. Бодета, праволинеен преден бод

б. Меджю нишка, праволинеен преден бод

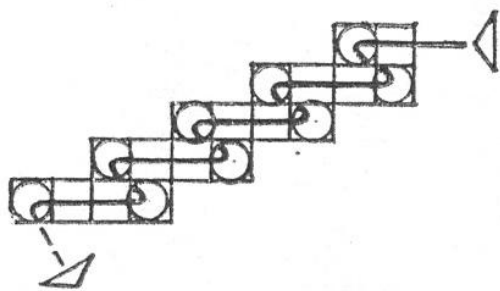
в. Снојане, праволинеен обратен бод

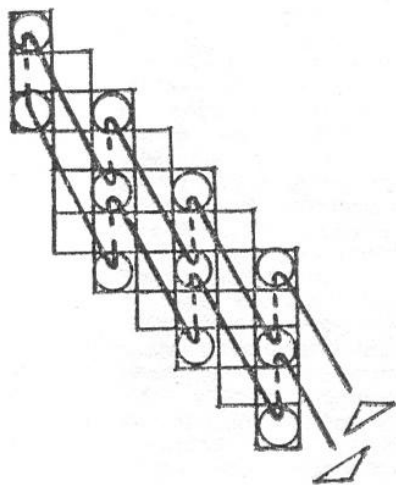
г. Правио тегел, праволинеен обратен бод

д. Тегело, праволинеен обратен бод

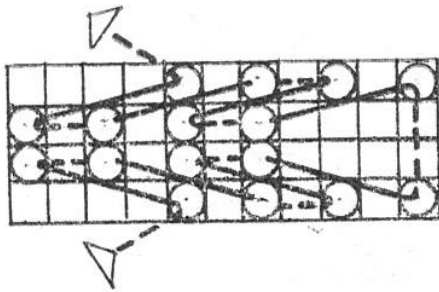
е. През нишка, праволинеен обратен бод

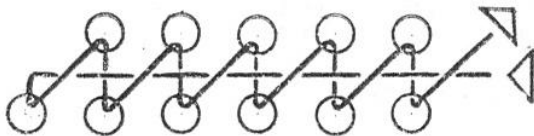
ж. Пунежички, увивен бод

з. Крива заметка, увивен бод

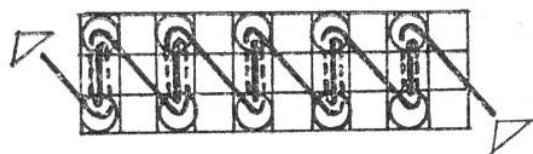
а. Килимен бод, увивен бод

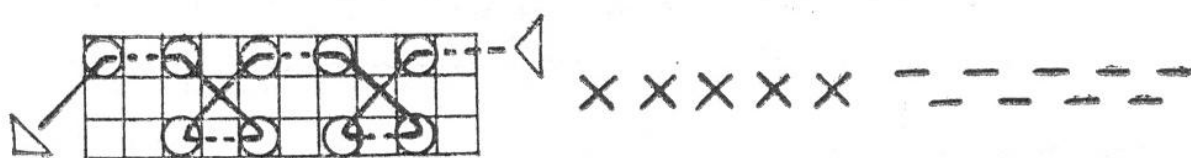
б. Кръсчано, увивен бод

в. Кръшкан тегел, ъгловат бод

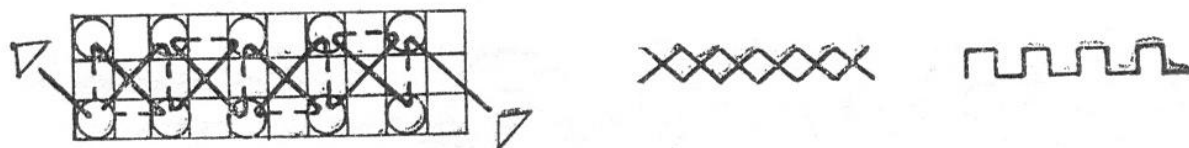
г. Йормечко, ъгловат бод

д. Кръстове, кръстосан бод

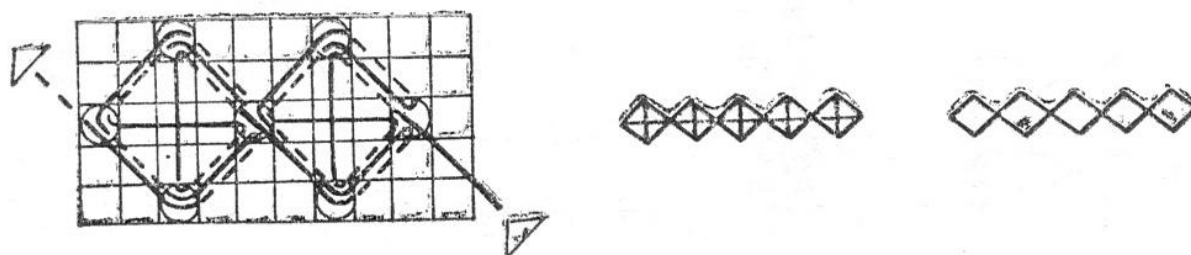

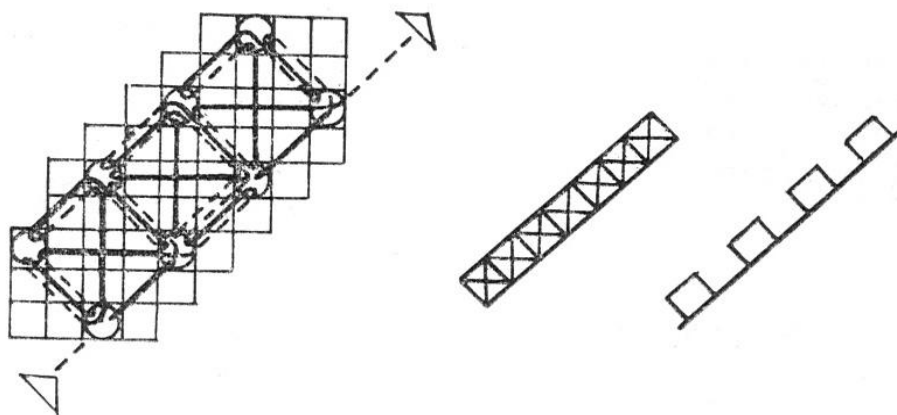
е. Кръстове, кръстосан бод

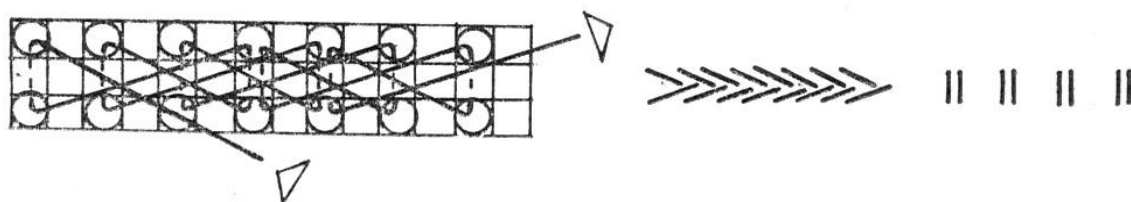
ж. Кръсчано, кръстосан бод

з. Шестичево, кръстосан бод

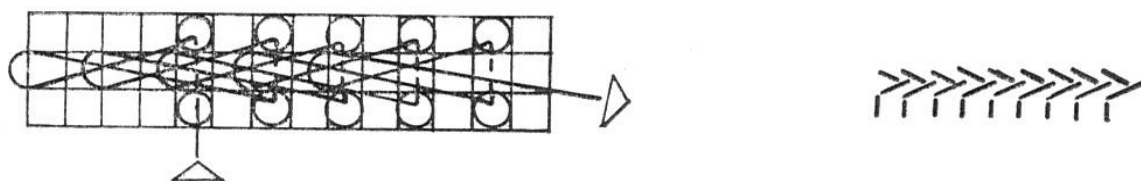

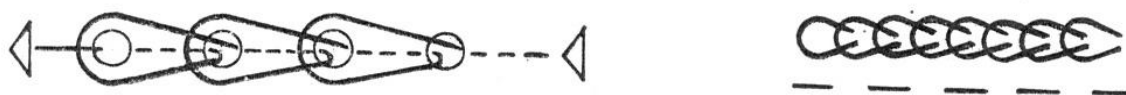
а. Шестичево, кръстосан бод

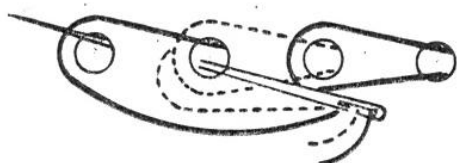
б. Гасио жабчеж, кръстосан бод

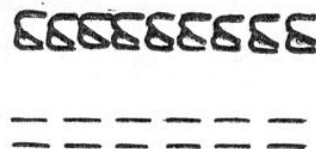
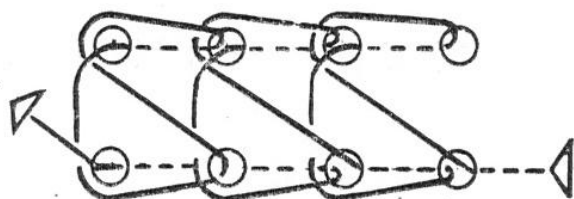
в. Редкио жабчеж, кръстосан бод

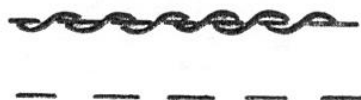
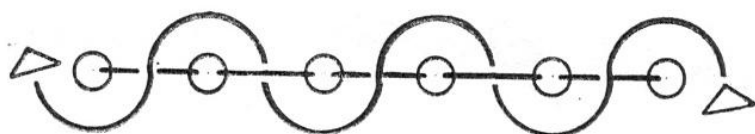
г. Тесни тегеле, преплетен бод

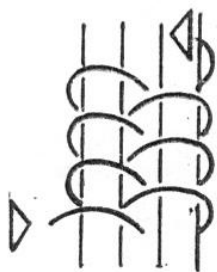
д. Шаренио тегел, преплетен бод

е. Широки тегеле, преплетен бод

ж. Проврян бод, преплетен бод

з. Ажуре, ажурен бод

Следващите примери показват как изглеждат десет от най-разпространените бодове в самоковската шевица.

1. Контурен бод /снован/; 2. Полегат бод; 3. Пълнеж върху две нишки /пунежички бод/, наклонът му се сменя спрямо запълваната фигура; 4. Зиг-загообразен контурен бод /йормечко/; 5. Крива заметка /пълнеж върху една нишка/, посоката се сменя спрямо фигурата; 6. Меджю нишка; 7. Шестичево /самоковски кръст/; 8. Бодета /тропоска/; 9. Фестон бод; 10. Кръстат бод;

Двата ажурни бода, познати в самоковската везба изглеждат по този начин:

Работят се с две различни техники. В първия се изваждат нишки само по хоризонталата, като останалите вертикални нишки се оплитат с цветни конци. При втория пример се изтеглят нишки и по хоризонтала и по вертикала – през две. Оплитането с цветни конци става и по хоризонталните останали нишки и по вертикалните. Използват се в бордюрите на ръкавите в по-старите женски ризи. Работят се с гереф и копринени конци.

В зависимост от предназначението на шевицата и нейната сложност, комбинацията от тези бодове може да варира, като всяка техника допринася за уникалния почерк на самоковската бродерия. Получават се сложни композиции с различна структура на запълване, естетически оформени с допълващи се или контрастни цветове, стегнати с тъмен контурен бод. Старите шевици са по-големи, оформени със снования бод и запълнени старателно с пунежички бод. По-късно в шевиците от края на 19 и началото на 20 в. големината на шевиците намалява, снования бод е заменен с назъбения йормен бод. Още по-късно в самоковската везба се промъква и пълнежът от кръстат бод и полегатия бод с подложен конец.

Самоковската шевица – изкуство, символика и влияния

Сред богатото художествено наследство на Самоков, самоковската шевица заема особено място. Тя представлява съвършен синтез между местните традиции и външни влияния, идващи както от други български етнографски области, така и от по-широките Балкански и дори ориенталски художествени традиции. Този стил на везба е дълбоко свързан със самобитната естетика на региона, като се характеризира с изящни орнаменти, богата цветова палитра и специфична символика. Влиянията върху самоковската шевица са разнообразни. Като важен търговски и културен център, Самоков е бил място, където различни етнически групи и култури се преплитат – българи, власи, гърци, арменци и дори търговци от Османската империя и Централна Европа. Това е довело до обогатяване на местната шевична традиция, като някои мотиви и техники намират паралели в по-широките балкански и ориенталски традиции.

Мотиви и символика

Самоковските жени предават в своите шевици не само уменията си, но и своя светоглед. Везбата не е просто украшение – тя носи духовно послание и защитава носителя си. Геометричните и растителните мотиви, които доминират в самоковските везби, имат дълбока символика:

- **Растителни мотиви** – често срещани са цветя, лозови клонки, гроздове и дървета. Те символизират плодородието, жизнената енергия и природната хармония и защита. Цветята се използват в полите на ризите, над геометричния бордюру на ръкавите – съвсем ситни и схематични и в големите композиции на ръкава – там са по-едри, стилизирани, но с много на брой листа и клончета, разположени около спираловидно извито стъбло.

Дървото на живота – емблематичен мотив, който символизира връзката между земния свят и небесния. Често е изобразяван като стилизирано дърво с разклонени клони, в много случаи комбинирано с човешка фигура. Много от шевиците са наричани с имена на цветя, дори и да не могат да се разпознаят като такива. Цветята в самоковската везба са и следствие на отоманско влияние. Други шевици са наричани на плодни дръвчета и са изобразявани с техните плодове – ябучката, крушите.

- **Геометрични фигури** – кръгове, квадрати, правоъгълници, триъгълници и ромбовете, вплетени в композиции, се свързват с идеята за безкрайността, защитата от злото и вечния кръговрат на живота. Прави и криви линии също се използват в самоковската везба, спирали, свастики и кръстове. Те са едни от праисторическите символи, които не се срещат само в българската

везбена традиция, но украсяват различни съдове, керамика и каменни светилища по нашите земи. Голяма част от растителните орнаменти в процеса на стилизация са изградени от тези геометрични фигури.

Ромбът – един от най-често срещаните символи в самоковската шевица, свързан с идеята за плодородие, майчинство и женска енергия. Той е фертилен символ и най-често изобразява засята нива – съответно оплодена утроба. Значението му е като носител на жизнена сила и закрила. Заедно с други фертилни символи участва в украсата на венчалните женски ризи.

- **Птици и животни** - Петли, пауни и пилета са често срещани в самоковската везба. Ще ги видим извезани най-вече по полите на женските ризи – по двойки, симетрично разположени един срещу друг, захапали с човките си плод или цвете, като двойките са разделени от дърво, наподобяващо борче. Петелът е свързан със слънцето, соларен символ, с песента си той довежда слънцето на небето и гони нечистите и зли нощни сили. Паунът е символ на мъдрост и красота, вярвало се е, че пази от уроки и магия. Освен, че са закичвали паунови пера в косите си, самоковки са везали и паунови пера по ръкавите си – за това свидетелстват названия на шевици, записани от Павлина Митрева – пауновите пера. В самоковската везба могат да се видят и коне, рибеца, раци, змийчета, жабета и охлюви.

- Слънцето и звездите** – символи на светлината, мъдростта и божествената закрила. Слънцето в шевицата може да бъде изобразено като кръг с лъчисти орнаменти, в много случаи са запазени имената - "Слънцето", „Малото слънце“, но изображението никак не прилича на слънце. В много от шеветата/големите композиции по ръкавите на женските ризи/, в центъра е разположена червена фигура, която също може да се оприличи на слънце – следвайки традициите и окултната вяра на народите по нашите земи. Слънцето винаги е заемало важно място в народните вярвания – според неговите годишни цикли се развива цялата земеделска дейност и поминък.

- Неслучайно Слънцето присъства в дърворезбените тавани на всяка чорбаджийска къща. В народните приказки и песни е описана Слънчовата майка, която е закрилница и помощница на обикновените хора, решава техните проблеми с помощта на сина си – Слънцето, пази ги от неговия гняв и огнена сила, а в самоковската везба тя е изобразена в много произведения, идентични по своя замисъл. В центъра на шевицата с име „Слънцето” виждаме женска фигура, „раждаща” Слънцето, свързана дори с пъпна връв с него. Ето как изглеждат шевиците „Слънцето” и „Малото слънце”.

В самоковската шевица са извезани и много звезди – по ошвици /червените бродирани ивици по пазвите на женските ризи/, по поли и ръкави. Звездите са умалени образи на слънца, обикновено са с четири или осем лъча. Запазени са такива шевици, които носят имена „Дзвездата”, „Дзвездетата”, „Малите дзвезди”.

- **Стилизирани антропоморфни изображения** – женски фигури, символизиращи майчинството и плодородието, силно стилизирани, или изобразени в комбинация с растителни мотиви, понякога с вдигнати ръце, носещи клонки. Главата на тези изображения е представена схематично – като триъгълник, очите и устата обикновено са квадрати или линии, изпълнени с контурен бод и винаги носят триъгълни разноцветни шапки, наречени „капици“. Те представляват една обобщена представа за Богинята-майка във всичките ѝ форми и проявления, богиня на плодородието, закриляща бременността и майчинството в народните вярвания.

Като пример за приликата между шевиците в Самоковско с богинята на плодородието можем да дадем един стар образец, споменат в книгата на Иван Коев „Българска везбена орнаментика“, а също така забелязан от френското издателство DMC и включен в тяхното книжно издание за българската везба и статуетка на Кибела от II век, намерена при разкопки на крепостта Сердика.

Виждаме женска фигура, от двете страни на която стоят два лъва – в шевицата те са стилизирани до такава степен, че са останали само две спираловидни линии от тях. Знанието, което е закодирано в шевиците е отдавна изгубено. В нашето съвремие те са достигнали в старинния си вид, за което свидетелстват запазените праисторически символи, но в процеса на пре-предаване имената им са изменяни, спрямо това на какво са приличали на везбарките, спрямо техниката, с която са работени, кръщавани са на населени места от които са произлизали, или на имената на майсторките им. Самоковската шевица е уникална част от българското фолклорно наследство, отличаваща се със сложни геометрични и растителни мотиви, които носят дълбока символика и предават древни вярвания и традиции. Основните елементи в нея не са просто декоративни, а служат като своеобразен разказ за живота, ценностите и мирогледа на хората, които са ги създавали и предавали през поколенията.

Цветова гама

Цветовете в самоковската шевица са не само естетически избор, но и носят определени значения, свързани със символиката и вярванията на местните хора. Те отразяват природните стихии, духовните търсения и традициите, като всеки оттенък има своя роля и послание. Натоварени са с обредно значение и магически сили.

Червеното е един от доминиращите цветове в самоковската шевица. Символизира живота, енергията и кръвта, която свързва поколенията. В традиционната култура червеното се смята за мощен защитен цвят, предпазващ от зли сили и болести. Именно затова често присъства в облеклото на младоженките и децата. Задължително всички отвори на долната дреха се обшиват с червен цвят – за да няма от къде да влязат злите сили.

Синьото е вторият по използване цвят в самоковската шевица. Символизира небето, безкрайността, вечността. И до днес има поверия, че синият цвят пази от „зли очи“.

Зелено – представя природата, растежа и възраждането. Изобразява листа и клонки в самоковската шевица, нарежда се на трето място по използване. Неписано правило е, ако е включен в бордюри заедно със синия цвят, задължително да бъдат разделяни от фигури с червен цвят.

Жълто и златисто – тези цветове олицетворяват слънчевата енергия, богатството и плодородието. Те често се използват в декоративните шевици, предназначени за празнични дрехи и тържествени моменти. Жълтото също така се свързва с мъдростта и духовната сила.

Бяло – символ на чистота, невинност и духовност. Белият цвят се среща рядко в самоковската шевица. В някои от бордюрите има места, които са оставени празни – там би трябвало да се бродира с бял цвят.

Черно – в българските шевици черното не носи само тъжна или траурна символика, а се свързва със земята и вечността. То е цветът на корените, стабилността и дълговечността. В някои случаи черното се използва, за да подчертае контраста с по-ярките цветове и да засили въздействието на

орнаментите. Използва се за оконтуряване на шевиците, много рядко можем да го видим в пълнеж на фигури. Също така много рядко е истински черен цвят, обикновено е много тъмно кафяво.

Цветовата комбинация в самоковската шевица не е случайна – различните нюанси и тяхното подреждане следват определена логика, съобразена с народните вярвания и естетическите принципи на времето. Тези шевици не са просто украшение, а своеобразен код, чрез който се предават послания за здраве, щастие, защита и принадлежност към общността. Извън правилата за използване на червения цвят – за поръбване на отворите на дрехата, майсторките-везбарки сами са определяли колорита на везбите си. Именно заради това до нас са достигнали толкова много различни цветови съчетания и красиви шевици. В по-старите шевици, когато цветовете са добивани от естествени растителни бои, гамата е по-спокойна, по-земна. С навлизането на химическите багрила идват наситените цветове, появяват се ярките цветове – цикламено, оранжево, лилаво и тогава се появяват пъстрите шевици – истински празник за сетивата. Тогава пред везбарките е стояла изключително трудната задача да балансират тези цветове, за да постигнат хармонични композиции.

Функционалност и приложение

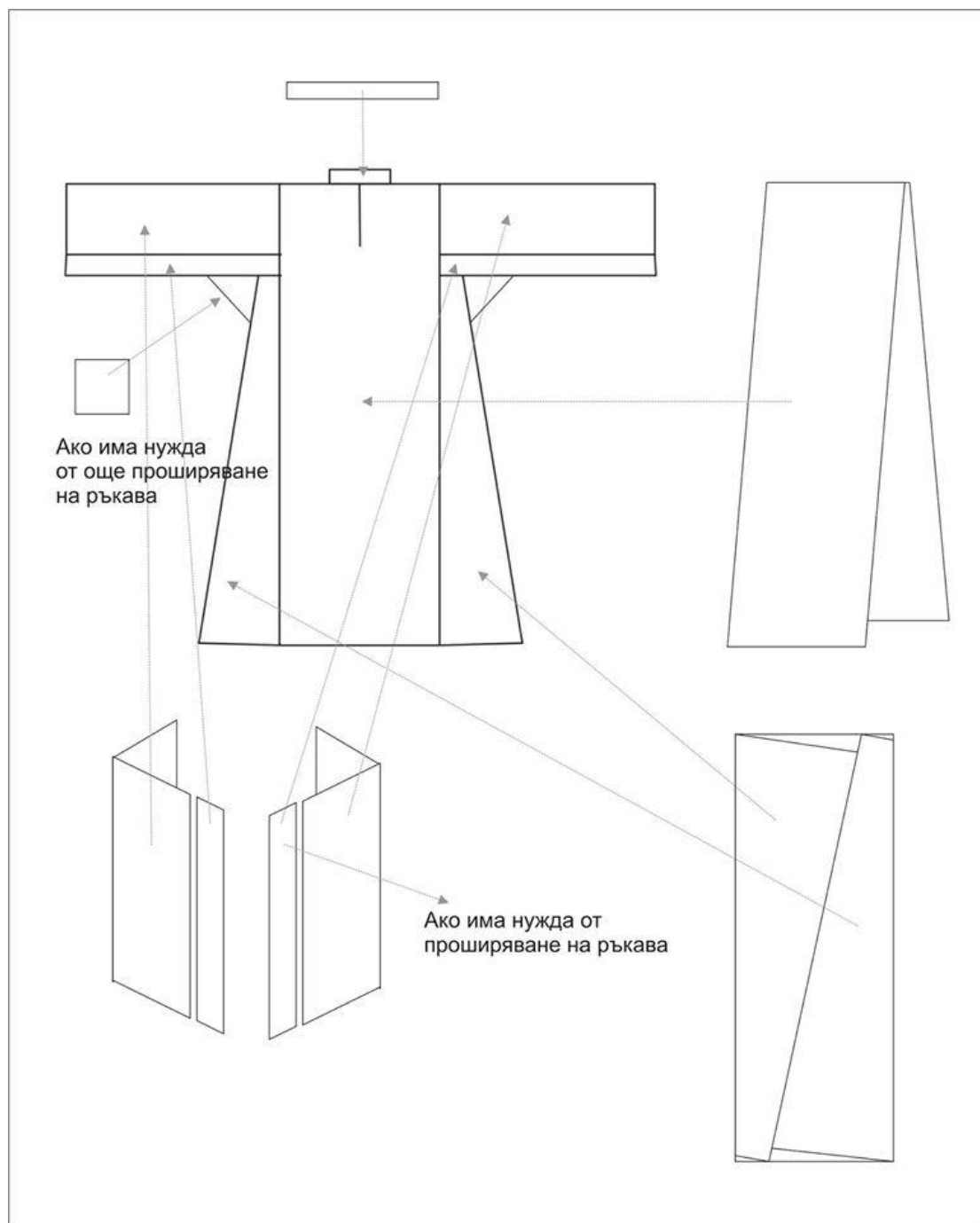
Самоковската шевица е неразривно свързана с бита, културата и вярванията на местното население, изпълнявайки както естетическа, така и символична роля. Тя е била неизменна част от народните носии, украсявайки ризи, престилки и сукмани, но нейното приложение далеч не се ограничава само до облеклото. Шевицата на по-късен етап е присъствала и в домашния текстил – върху покривки, възглавници, завивки, булчински чеизи. Това е нейното „претворяване” – след войните много от жените са продавали своите поли, ръкави, ошвици, за да изхранват семействата си. Богатите от своя страна са ги изкупували и са украсявали с тях домовете си – било е престижно в чорбаджийската къща да има стая, обзаведена в стил „български модерн”. От извезаните части за облеклото са сглобявани покривки за маси, възглавници, калъфи за самовари, чанти.

В миналото момите започвали да усвояват изкуството на шевицата още в ранна възраст, тъй като подготовката на чеиза била сред най-важните задачи на бъдещата булка. Всяка девойка сама е изработвала и украсявала своите ритуални и ежедневни дрехи, като в зависимост от уменията ѝ и богатството на бродерията се е съдило за нейната сръчност и грижовност – качества, високо ценени в традиционното общество. Някои шевици били предназначени специално за дарове – например сватбените кърпи, които младоженката подарявала на роднините на своя бъдещ съпруг, или тъканите платна, които служели като дарове за гостите на различни празнични събития.

Първичната употреба на везбата си остава върху долните мъжки и женски ризи, наречени кошули. Мъжките ризи, сравнени с женските са с по-бедна украса, разположена по яката, пазвата и вертикално по ръкавите, които са широки в долната си част, без маншети. Кройката на мъжката и женската ризи са почти еднакви, като мъжката е по-къса.

На следващата илюстрация се вижда **кройката на женската риза**.

Тъй като платното се е тъкало бавно, на ръка, на стан с ширина около 35-45 см ширина, е било много важно то да се използва максимално икономично. Затова кройката на ризите е била много опростена, състояла се е изключително от правоъгълни парчета платно, без пенсове, като в повечето случаи съединителните шевове са правени върху два ръба на платното. Отворът на

шията се е прорязвал накрая, така че неупотребяваните ризи достигат до нас непрорязани.

Разположението на везбата в женската риза.

Везбата в женската риза е разположена по видимите части на дрехата - полите, яката, ръкавите и пазвите. Тези везби си имат и специфични названия. Шевицата на яката се е наричала «завраток», червените бродирани парчета по пазвата са се наричали «ошвици», «ошевици» или «ошовици», същите парчета по пазвата, но на бяло платно са се наричали «мушебак». Шевицата в долния край на ризата се е наричала «поли», с ударение върху буквата о. Ръкавите са особено богати на везбена украса, там има няколко названия за различните видове везба. Голямата цветна композиция в предната част на ръкава е «шеве». Везбата в долната част на допълнителното платно, което проширява ръкава се нарича «подръкавче». Там са разполагани по-дребни фигури и фризчето е по-тясно. Фризът, разположен в

долната част под шевето се нарича «запеска» и също се разделя на няколко елемента: «оградки» - най-горните свободно подредени мотивчета; «тегеле» - линиите, които ограждат средната ивица; «запески» - мотивите в централната заградена ивица; «жабчеж» - това е поръбването на ръкава, задължително с червен конец и специален бод, наречен по същия начин. Шевицата върху червената ивица на ръкава се нарича «возръкавче», там са пришивани и монети. Вертикалната шевица върху ръкава на мъжката риза се нарича «чекме».

Освен декоративна стойност, самоковската шевица е имала и дълбоко защитно значение. Вярвало се е, че специфичните орнаменти не само украсяват, но и предпазват човека от зли сили, лоши очи и нещастия. Поради тази причина бродерията често се поставяла на стратегически места – около деколтето, ръкавите и подгъва на ризите, както и върху детските повивки, за да пази носителя ѝ от злонамерени влияния. Особено важна е била в ритуалните дрехи, предназначени за сватби, кръщенета, родилни и погребални обреди. В традиционната българска култура тъкмо в тези моменти човек се е смятал за най-уязвим, а шевиците служели като амулети, осигуряващи защита и благословия.

Самоковската шевица днес

Въпреки че с времето традиционните занаяти отстъпват място на съвременните индустриални процеси, самоковската шевица остава важен културен символ на региона. Днес тя продължава да се изучава, възражда и използва в съвременното текстилно и модно изкуство, като намира приложение не само в традиционните носии, но и в модерния дизайн. Много занаятчии и художници черпят вдъхновение от старите везбени мотиви, за да ги пренесат в нови форми – от ръчно изработени сувенири и облекла до художествени инсталации и текстилни пана. Все повече майсторки изучават самоковското везбено изкуство и под сръчните им пръсти прилизат покривки, салфетки, коледна и великденска украса, подвързии за книги, бижута и съвременно облекло със самоковска шевица. Тя често присъства в интериорния декор, върху аксесоари, чанти, шалове и дори в дигитални принтове – отпечатват се чаши, тениски, магнити и сувенири. Производители на чорапи вплитат самоковските шевици в своето производство. Самоковска шевица беше избрана като първообраз на логото на Световното първенство по художествена

гимнастика – София 2022. Популярността ѝ се възражда и като част от усилията за съхраняване на българската идентичност, а автентичните мотиви се адаптират в съвременни изделия, които комбинират традиция и модерност.

Самоковската шевица не е просто декоративно изкуство – тя е своеобразен разказ за миналото, израз на народната душевност и начин за съхраняване на традицията. Всяка шевица разказва история – за семейството, за вярванията, за природата, за света, който са виждали и усещали жените, вдъхнали живот на тези удивителни произведения на изкуството.

Различни културни инициативи също допринасят за популяризирането на самоковската шевица. Изложби, работилници и фестивали дават възможност както на професионални творци, така и на любители да се запознаят с техниките на бродирание и символиката на шевиците. Пример за подобно събитие е изложбата **„НаРодно везбено изкуство“**, представена в Художествената галерия „Проф. Васил Захариев“ в Самоков през 2021 г. и организирана от Националния исторически музей. В нея бяха изложени текстилни произведения от началото на XX век с характерни за региона бродерии. Съпътстващо събитие на изложбата тогава бе и работилницата по везба. През април 2022 г. в същата зала гостува изложбата, събрана за Международния конкурс **„Мотивът – основен елемент в българската шевица, пазещ родовата ни памет“**. Инициативата е на Читалището по практическа история и занаяти в етнографския комплекс „Стария Добрич“, а победителката в конкурса е самоковката Ани Йовева със съвременна композиция от самоковски шевици. Назад във времето са организирани други подобни изложби на занаятчийски, които обогатяват културната програма на гр. Самоков.

Ани Йовева и нейният принос в популяризирането на самоковската шевица

Сред най-значимите фигури, посветили се на изучаването и съхраняването на традиционната българска шевица, е Ани Йовева – изтъкнат дизайнер, майстор на бродерии и гоблени, изследовател на българските везбени изкуства. Нейните проекти съчетават традиционни мотиви с модерни техники, като по този начин правят шевицата по-достъпна и привлекателна за съвременното общество.

Ани Йовева е известна със своята активна работа по възстановяването и адаптацията на стари бродерийни техники. Тя използва архивни документи и етнографски проучвания, за да пресъздаде автентични шевици, като същевременно ги интерпретира в съвременен стил. В нейните творби често се срещат елементи от самоковската шевица, които тя представя в уникални дизайнерски решения.

Освен че създава авторски произведения, Ани Йовева участва в редица международни и национални форуми, представяйки българското шевично изкуство на световната сцена. Тя работи по няколко проекта за запазването и предаването на самоковската шевица и дантела на следващите поколения, финансирани от различни институции – МОН, Фонд „Култура“, Фондация за

развитие на граждански инициативи. През 2012 г. тя представя свои произведения в рамките на европейският проект „Можеш да го направиш – да мотивираме жените да имат собствен бизнес“ в Будапеща. Нейните творби са високо оценени от международната публика и допринасят за популяризирането на българската шевица извън пределите на страната.

През 2021 г. изложба на пана с български шевици по неин подбор е представена в Ханой, Виетнам, като част от културните инициативи на българското посолство. Събитието допринася за укрепването на връзките между България и Виетнам и запознава местната публика с красотата на българските бродерии.

Ани Йовева е носител на множество награди за приноса си към съхранението и развитието на българското народно изкуство. Тя участва в конкурси и изложби, както в България, така и в чужбина – Италия, Швейцария, Турция, където нейните произведения печелят признание за прецизността на изработката и оригиналността на дизайна.

Освен че твори, Йовева активно популяризира традиционните шевици чрез социалните мрежи, където публикува снимки на свои произведения, както и информация за старинни техники и тяхното съвременно приложение. Тя често

участва в работилници и майсторски класове, където предава знанията си на следващите поколения.

Къде в Самоков могат да се видят автентични шевици?

В Самоков има няколко обекта, в които могат да бъдат разгледани оригинални образци на местната шевица:

- **Исторически музей – Самоков**

Тук се съхранява богата колекция от народни носии, ризи, престилки и домашен текстил с характерни самоковски шевици. Посетителите могат да научат повече за техниките на бродиране и символиката на различните орнаменти.

- **Етнографски музей с. Белчин – филиал на ГИМ Самоков**

Там се съхраняват експонати, свързани с бита и поминъка на хората в с. Белчин. Запазени са стари носии и шевици, намерени на теренни изследвания в селото, по време на създаването на музея.

- **Доспевска къща**

Домът на художниците-зографи Димитър Христович и Станислав Доспевски е превърнат в музей, където могат да бъдат видени автентични образци на самоковската дантела и шевица. В къщата често се организират демонстрации на традиционни занаяти.

Етнографски сбирки имат също и някои от читалищата в Самоковско. С такива постоянно експонирани колекции разполагат читалище „Виделина-1932” - с. Широки дол, читалище „Отец Паисий-1910” – с. Доспей, читалище „Христо Ботев-1926” – Райово, а в с. Бели Искър има и импровизиран етнографски музей. Те могат да се посетят при предварително уговорена среща с ръководствата им.

Самоковската шевица остава един от символите на културната идентичност на региона. Благодарение на усилията на изследователи, творци и културни институции, тя не само се запазва, но и намира нови форми на изразяване в съвременния свят.

Заклучение

Самоковската шевица е много повече от изящна украса – тя е визуален разказ за миналото, носител на културна памет и символ на духовните вярвания, предавани от поколение на поколение. Всяка нишка, вплетена в тези сложни орнаменти, е свидетелство за изключителното майсторство на жените, които са я създавали, и за тяхната връзка с традициите, природата и семейството.

В миналото шевицата не е била просто декоративен елемент, а закодирано послание, което е изпълнявало ролята на защита и благословия. Чрез нея българката е изразявала своите надежди за благоденствие, здраве и плодородие. Самоковската шевица, със своя характерен стил и специфични мотиви, е част от тази голяма културна традиция, която надхвърля пределите на региона и се вписва в цялостната картина на българското везбено изкуство.

Днес тя продължава да бъде важен елемент от националната идентичност, но и източник на вдъхновение за съвременните творци. Благодарение на усилията на дизайнери, занаятчии и културни организации, шевицата намира своето място в модерния свят – не само като част от традиционното облекло, но и в модния дизайн, интериорната декорация, текстилните изделия и дори дигиталното изкуство.

Същевременно съществува предизвикателството да се запази нейната автентичност в епоха на масово производство и глобализация. Все повече творци работят върху възстановяването на оригиналните модели и техники, за да избегнат опростяването и комерсиализирането на тези ценни бродерии.

Запазването на самоковската шевица е не просто въпрос на културна гордост, а на отговорност към бъдещите поколения. Тя е част от националната ни памет и наследство, което заслужава да бъде изследвано, популяризирано и предавано нататък. Всяка нишка в нея разказва история – за трудолюбието и творческата сила на предците ни, за естетиката, вкоренена в българския бит, и за връзката ни с природата и вселената.

Затова усилията за нейното съхранение – чрез музеи, изложби, работилници и културни инициативи – са от съществено значение. Докато тя продължава да се предава и адаптира към новите времена, самоковската шевица ще остане не просто красива традиция, а жива и вдъхновяваща част от българското културно наследство.

